

УДК 327(497.1:439)“1953/1954“(093.2)
327(497.1:497.2)“1953/1954“(093.2)
341.7(497.1)“1953/1954“(093.2)

НОРМАЛИЗАЦИЈА ДИПЛОМАТСКИХ ОДНОСА ЈУГОСЛАВИЈЕ СА МАЂАРСКОМ И БУГАРСКОМ 1953–1954.*

Мр Владимир Љ. ЦВЕТКОВИЋ
Институт за новију историју Србије

АПСТРАКТ: Рад представља покушај да се на основу оригиналне југословенске архивске грађе и релевантне литературе реконструише ток нормализације дипломатских односа Југославије са Мађарском и Бугарском 1953. и 1954. године, као и да се идентификују главни унутрашњи и спољни чиниоци који су на тај процес утицали подстичући га, ограничавајући или усмеравајући у жељеном правцу.

Кључне речи: Југославија, Мађарска, Бугарска, дипломатски односи, источноевропске земље, Совјетски Савез, хладни рат

У тренутку Стаљинове смрти, односи Југославије са Мађарском и Бугарском, као и са самим СССР-ом и осталим земљама совјетског лагера, били су на најнижој тачки. Међутим, промене до којих је убрзо почело да долази у Москви, и које су бивале све приметније, давале су наду да би се они могли поправити. На то су указивали и у почетку тек уобичајени изрази пажње који су, после више година потпуне хладноће према југословенским дипломатским представницима у Москви и другим престоницама источноевропских земаља, представљали приметну промену. Током пролећа 1953. југословенска страна, уочавала је приметно велику зависност Мађарске, Бугарске и других земаља на истоку Европе од СССР-а

* Чланак је резултат рада на пројекту *Срби и Југославија – држава, друштво, политика* (147043) који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

и његове политичке оријентације, која је била очигледна и на примеру односа према Југославији. Наиме, иако су симптоми „попуштања“ према Југославији били приметни у свим државама које су се налазиле у совјетском лагеру, па и у оним суседним, до одлучнијег помака у нормализацији односа није дошло све до јасног сигнала из Москве. Када је у питању била нормализација дипломатских односа Југославије са овим земљама и однос према њеном дипломатском особљу, тај одлучујући сигнал послат је из Москве јуна 1953. године у виду јасно изражене жеље Совјета да у Београд пошаљу амбасадора.

Иако су до тада већ били приметни многи мали наговештаји „отопљавања“ југословенско-совјетских односа, совјетски предлог о размени амбасадора између двеју земаља за многе у СССР-у, за Југославију, али и за њој суседне земље под совјетском доминацијом попут Мађарске и Бугарске – дошао је изненада. Захтев совјетске владе за добијање агремана за новог амбасадора у Београду Василија Ваљкова упућен је 6. јуна 1953. године, иако је непосредно пре тога СССР наименовао новог отправника послова Кирсанова, што је сведочио о брзини којом су у Москви доношене одлуке у вези са нормализацијом односа са Југославијом и унело забуну међу југословенске дипломате у Москви, које нису биле сигурне да ли агреман за Ваљкова поништава именовање Кирсанова.¹ Иако је совјетски предлог стигао без посебне најаве, југословенски државни врх на њега није реаговао исхитрено. Напротив, Титу и његовим сарадницима већ тада је било јасно да би било погрешно одједном се приближити СССР-у после његових првих благонаклоних потеза те да би било паметније са приближавањем сачекати и потом од Совјета добити што више уступака на име нормализације односа.²

Разматрајући совјетски предлог, власти у Београду су дошле до два важна закључка: прво, да он представља део настојања СССР-а да ван свог блока посведочи спремност за смиривање ситуације у свету, и друго, да новом политиком према Југославији заправо покушава да ослаби и у крајњој линији разбије Балкански пакт, који му је сметао.³ Имајући то у виду, званични Београд је одлучио да прихвати новог совјетског амбасадора, али се истовремено трудио и да јасно стави до знања да то неће утицати на југословенску спољну политику, од чега је страховао Запад, са којим је Југославија до тада већ била постигла значајан степен сарадње.⁴ Начин на

¹ D. Bekić, *Jugoslavija u Hladnom ratu. Odnosi s velikim silama 1949–1955*, Zagreb, 1988, str. 479; Đoko Tripković, „Normalizacija jugoslovensko-sovjetskih diplomatskih odnosa 1953. godine“, *Istorija 20. veka br. 1/1994*, Beograd, 1994, str. 119.

² Jan Pelikan, „Jugoslavija i Istočni blok 1953. godine“, *Balkan posle Drugog svetskog rata*, zbornik radova, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1996, str. 104.

³ Đ. Tripković, „Normalizacija jugoslovensko-sovjetskih odnosa...“, str. 119.

⁴ *Isto*, str. 119–120. Ljubodrag Dimić, „Jugoslovensko-sovjetski odnosi 1953–1956; Zbliženje, pomirenje, razočarenje“, *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948. godine*, zbornik radova, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1999, str. 280.

који је ова одлука званично саопштена совјетској влади добро илуструје овакав југословенски став. Наиме, док је до тада југословенског отправника послова у Москви Драгоја Ђурића већ два пута примио сам Молотов, одлуку о давању агремана за Ваљкова совјетском отправнику послова Сњујкову саопштио је 15. јуна Богдан Црнобрња, човек без већег утицаја у Титовом најближем окружењу.⁵ И избор Добривоја Видића за новог југословенског амбасадора у Москви, за кога је агреман затражен 1. јула, сведочио је о Титовој опрезности јер је био уверен да Видић, стар само 35 година и без већег дипломатског искуства, сигурно нема било какве контакте са Совјетима или НКВД-ом, у шта, када су у питању били неки старији и искуснији кадрови, није могао бити сигуран.⁶ Одређивањем Добривоја Видића за новог југословенског амбасадора у Москви завршена је почетна етапа нормализације дипломатских односа Југославије и СССР-а а у фокус југословенске дипломатије полако су улазиле и остале земље Источног блока, поготово оне суседне са којима је било и највише проблема у међусобним односима, за чије је превазилажење Југославија била веома заинтересована.

Прва источноевропска земља која је покренула иницијативу за размену амбасадора са Југославијом била је Мађарска.⁷ Агреман за свог новог посланика у Београду Шандора Куримског Мађарска је званично, преко отправника послова југословенског посланства у Будимпешти, затражила 10. августа 1953. године. Образлажући тај захтев, мађарска влада је навела да жели да побољша односе са Југославијом, који су неколико година били веома лоши, а што је било у интересу обе земље.⁸ Тај процес побољшања међусобних односа требало је да почне управо нормализовањем дипломатских веза тј. разменом амбасадора. Иако је била расположена да нормализује своје дипломатске односе са Мађарском, Југославија није била одушевљена личношћу коју су Мађари одабрали да их представља у Београду. На основу првих штурних података о Куримском који су били достављени Титу 12. августа, могло се закључити да је реч о човеку скромног порекла који је од 1935. године живео у Совјетском Савезу и који се тек после рата вратио у Мађарску да би тамо обављао дужности шефа полиције (редарства) у Ракошполотоу и Будимпешти. Тек 1952. ушао је у дипломатску службу када је био наименован за мађарског амбасадора у Тирани. Чињеница да се радило о човеку из „полицијских структура“ није се допала Јосипу Брозџу Титу. Он је на маргинама документа својеручно дописао захтев

⁵ J. Pelikan, „Jugoslavija i Istočni blok...“, str. 104.

⁶ Isto, str. 106.

⁷ Katarina Kovačević, „Yugoslav-Hungarian Relations 1953–1956“, *Velike sile i male države u Hladnom ratu – slučaj Jugoslavije*, zbornik radova, Beograd, 2005, str. 141.

⁸ АЈВТ, КРР, I–3–а, Мађарска, Тражење агремана за мађарског посланика, Београд, 12. август 1953. године.

југословенском ДСИП-у да провери „може ли се дати агреман полицајцу“.⁹ Недељу дана касније, ДСИП у Београду је располагао још неким подацима о Шандору Куримском. Према њима, Куримски је био рођен 1907. године у Будимпешти, у радничкој породици. Његово целокупно образовање сводило се на обућарски занат којим се бавио до 1935. у Мађарској а потом у СССР-у. Током рата радио је на грађевини. Југословенски извори података о Куримском указивали су без сумње да се радило о Јеврејину који је променио име, односно о једном од оних људи који су у СССР-у после рата били на курсевима НКВД-а, дакле о „потпуно руском човеку“ и окорелом стаљинисти који је у Мађарској јавности био непознат.¹⁰ Иако је било јасно о коме се ради, југословенски министар иностраних послова Коча Поповић сматрао је да би било тешко одбити агреман за Куримског зато што је полицајац, поготово што му је последња дужност ипак била дипломатска. Осим тога, одбијање предложеног кандидата је, по њему, могло да одложи обнову дипломатских односа која је била у интересу Југославије.¹¹

Коначна одлука о давању агремана Шандору Куримском била је препуштена Јосипу Брозу. Он је у својеручно написаној инструкцији ДСИП-у закључио да „треба још мало отезати са одговором да би Мађари видјели да ми нисмо баш одушевљени са особом коју предлажу, али агреман се може дати“.¹² Оваква Титова одлука била је саопштена функционеру ДСИП-а Јожи Брилеју 28. августа, након чега је пут за давање агремана за новог мађарског амбасадора у Београду био отворен. Коначна југословенска сагласност са именовањем Куримског саопштена је Мађарима 31. августа 1953. године.¹³

Мађарску иницијативу за размену амбасадора пратила је и промена односа мађарских власти према југословенском посланству у Будимпешти. Добро познати дискриминаторски став власти према посланству у Будимпешти и његовим службеницима почео је нагло да се мења током јула, дакле непосредно пред покретање поменуте иницијативе. Први пут после неколико година, особље југословенског посланства у Будимпешти је 17. јула приметило да је упадљива пратња мађарске службе безбедности (АВХ) престала.¹⁴ Пет дана касније полицијска пратња поново је постала приметна али је, по мишљењу југословенског посланства, дошло до промена у на-

⁹ *Isto.*

¹⁰ АЈВТ, КРР, I-3-a, Мађарска, Подаци о предложеном мађарском посланику, 20. август 1953. године, стр. 2.

¹¹ *Isto.*

¹² *Isto*, стр. 1.

¹³ DAMSPS, PA, 1954, Мађарска, fasc. 52, dos. 2, FNRJ-Мађарска, Пов. br. 18257, 19. јануар 1954. године, стр. 1.

¹⁴ DAMSPS, PA, 1953, Мађарска, fasc. 50, dos. 3, Izveštaj Poslanstva FNRJ u Budimpešti za jul 1953. године, Пов. 105/53, Пов. br. 411105, Будимпешта, 5. август 1953. године, стр. 14.

чину праћења. Мађарска полиција је исти посао сада обављала са више аутомобила и више агената чиме је избегнуто грубо, константно праћење. Уместо тога, агенти АВХ могли су се приметити тек ако би се Југословени дуже задржали у неком локалу, на истом месту на улици или у неком од околних села.¹⁵ Почетком августа југословенско посланство је обавештено и о укидању забране кретања ван Будимпеште (која је, додуше, важила и за амбасаде и посланства западних земаља) са изузетком само неколицине зона које су и даље остале забрањене. Најзад, и службеници мађарског МИП-а, нарочито они нижег ранга, почели су да се љубазно опходе према Југословенима. Приликом пријема или у току службених посета МИП-у био је приматан њихов пажљивији однос и тенденција да са службеницима југословенског посланства слободније контактирају.¹⁶ Из неколико конкретних примера види се да су Мађари давали знаке попуштања. Крајем јула 1953. они су прихватили југословенску иницијативу о отпочињању преговора о питањима спречавања и испитивања граничних инцидената који су вођени током августа и успешно завршени потписивањем споразума у Баји 28. истог месеца.¹⁷ Пре доласка новог мађарског посланика у Београд, са мађарске стране је предложена и репатријација 110 лица, наводно југословенских грађана, од којих је Југославија прихватила само 39 лица за које је неоспорно могло бити утврђено југословенско држављанство.¹⁸

Шандор Куримски у Београд је допутовао крајем октобра а прву протоколарну посету ДСИП-у имао је већ 29. октобра 1953. године где се у разговору са Алешом Беблером сложио да односи двеју земаља треба да се нормализују и да је добро што се најзад приступило том послу.¹⁹ Већ 4. новембра предао је Титу, у присуству Коче Поповића и Жоже Вилфана, акредитиве и провео петнаестак минута у разговору са њим. Тито је тада изразио наду да ће се између Југославије и Мађарске развити нормални односи, што је сматрао предусловом за све друго, и Куримском у том смислу обећао пуну подршку, како његову тако и свих југословенских државних органа.²⁰ У наредних неколико недеља Куримски је разговарао и са Вељком Влаховићем и Едвардом Кардељем са којима је такође било речи о потреби и изгледима за нормализацију међусобних односа.²¹

¹⁵ *Isto.*

¹⁶ *Isto*, str. 14–15.

¹⁷ DAMSPS, PA, 1954, Mađarska, fasc. 50, dos. 21, Odnosi FNRJ–Mađarska (septembar 1953 – septembar 1954. godine), Pov. br. 17671, Beograd, 6. septembar 1954. godine, str. 2.

¹⁸ *Isto*, str. 1–2.

¹⁹ AJBT, KPR, I–5–b, Mađarska, Zabeleška o razgovoru drž. potsekretara Dr Beblera sa mađarskim poslanikom g. Kurinsky, Pov. br. 414813, 29. oktobar 1953. godine.

²⁰ AJBT, KPR, I–5–b, Mađarska, Zabeleška o predaji akreditiva mađarskog poslanika Kurimskog, Beograd, 4. novembar 1953. godine.

²¹ AJBT, KPR, I–5–b, Mađarska, Zabeleška o razgovoru druga pпредседника Kardelja sa mađarskim poslanikom g. Janošem Kurimskim, Pov. br. 405, 7. decembar 1953. godine.

После мађарске, дошла је и југословенска иницијатива за слање новог југословенског посланика у Будимпешту. Агреман за Далибора Солдатића југословенска влада је затражила 29. септембра 1953. године а позитиван одговор мађарске стране добила је већ 10. октобра.²² Он је током новембра отпутовао у Мађарску и 24. истог месеца предао акредитиве.²³ Истовремено са разменом највиших дипломатских представника, и Југославија и Мађарска су попуниле своја посланства осталим дипломатским особљем па су тако Мађари у Београду имали седам, а Југословени у Будимпешти шест особа на такозваној „дипломатској листи“ својих посланстава.²⁴

Долазак новог југословенског посланика у Будимпешту изазвао је велико интересовање мађарских власти и јавности, као и дипломатског кора, југословенских грађана и српске националне мањине у Мађарској. Сви мађарски званичници са којима се по доласку састао Солдатић (Иштван Добби, председник Президијума, Имре Нађ, председник владе, Шандор Ронаи, председник Скупштине, Јанош Болдоцки, министар иностраних послова, и Шандор Береи, помоћник министра иностраних послова) изражавали су добру вољу за нормализацију односа између двеју суседних земаља и уверавали га у искреност мађарске владе када је у питању њена намера да се реше сва „висећа“ питања и успоставе добросуседски односи.²⁵ Сваки од ових мађарских функционера је у разговорима са Солдатићем (који су углавном имали протоколарни карактер), у веома срдачној атмосфери, поменуо и по неко конкретно питање које би требало решити. Тако је, на пример, Имре Нађ поменуо питање поновног успостављања режима слободне пловидбе Тисом за мађарске бродове а Береи чак отишао тако далеко да је сугерисао успостављање редовне трговинске размене (мађарски производи машинске индустрије за југословенске производе екстрактивне индустрије) и размену залутале деце. Солдатић је наступ Береија сматрао „карактеристичним“ будући да је он сматран правим руководиоцем мађарског МИП-а (био је члан ЦК) и да је био познат по својим антијугословенским ставовима.²⁶

Мађарска јавност реаговала је веома позитивно на вест о доласку новог југословенског посланика али је било и случајева збуњености и неразумевања. Према сазнањима југословенског посланства, већина Мађара је

²² DAMSPS, PA, 1954, Mađarska, fasc. 50, dos. 21, Odnosi FNRJ–Mađarska (septembar 1953 – septembar 1954. godine), Pov. br. 17671, Beograd, 6. septembar 1954. godine, str. 2.

²³ DAMSPS, PA, 1954, f. 52, dos. 2, Odnosi Jugoslavija–Mađarska, Pov. br. 18120, januar 1954. godine, str. 2.

²⁴ DAMSPS, PA, 1954, Mađarska, fasc. 50, dos. 21, Odnosi FNRJ–Mađarska (septembar 1953 – septembar 1954. godine), Pov. br. 17671, Beograd, 6. septembar 1954. godine, str. 2.

²⁵ DAMSPS, PA, 1953, Mađarska, fasc. 50, dos. 20, Izveštaj Poslanstva FNRJ u Budimpešti o odnosima FNRJ i Mađarske, Str. pov. br. 6/53, Pov. br. 417168, Budimpešta, 20. decembar 1953. godine, str. 1.

²⁶ Isto, str. 1–2.

Солдатићев долазак схватала као почетак краја једне ненормалне ситуације у односима двеју суседних земаља. Међутим, у редовима Партије мађарских трудбеника било је оних којима је та нормализација „тешко падала“, најчешће зато јер су се у претходним годинама на терену експонирали у нападима на Југославију.²⁷

Међу страним дипломатским представницима у Мађарској преовлађивао је такође позитиван став о поновном успостављању пуних дипломатских односа између Југославије и Мађарске. Солдатић је код свих наилазио на пријатељски пријем па чак и код представника земаља „народне демократије“, међу којима је по срдачности предњачио бугарски посланик. За разлику од претходних година, на првом пријему који је организовао Солдатић (поводом 29. новембра) било је мноштво мађарских званичника а сви позвани представници других представништава одазали су се.²⁸ Један од ретких који се није појавио на пријему био је будимпештански парох, прота Вујачић. Његов недолазак сведочио је о расположењу унутар српске националне мањине и међу југословенским грађанима који су живели у Мађарској, а које је карактерисала опрезност и сумњичавост. Иако су мањинци будно пратили и поздрављали сваки корак на путу успостављања нормалних међудржавних односа и у тај процес полагали велике наде за поправљање сопственог положаја, прота Вујачић је сматрао да је прерано да се појави у југословенском посланству. Претходна лоша искуства и чињеница да је нормализација била тек у почетној фази будили су у њему (али и у другим мањинцима) страх од евентуалне одмазде мађарских власти ако од нормализације ипак не буде ништа.²⁹

У месецима који су уследили након Солдатићевог доласка у Будимпешту, мало по мало, поправљали су се услови рада југословенског посланства и стварана нормална радна атмосфера у контактима са мађарским властима. За разлику од периода до 1953. године, ишчезле су крупне провокације према југословенским представницима у Будимпешти, попустила је полицијска пратња и провокације телефоном. Међутим, иако је владала нормална атмосфера, и једна и друга страна нису биле сасвим поштеђене ситних провокација. Тако се новембра 1954. Солдатић жалио у мађарском МИП-у да се многи у Будимпешти још увек плаше да дођу у југословенско посланство. Такође, нешто пре тога жалио се на „неозбиљне“ провокаторе који повремено походе југословенско посланство попут једног непознатог младића који је ушао у посланство и тврдио да долази из „покрета отпора“ тражећи од службеника помоћ у новцу. Солдатић је веровао да такве про-

²⁷ *Isto*, str. 3.

²⁸ *Isto*, str. 2.

²⁹ *Isto*, str. 3.

вокаторе шаље мађарска полиција, у шта у мађарском МИП-у нису желели да поверују.³⁰

Са мађарске стране, жалили су се повремено на поступке југословенске полиције у Београду. Још априла 1954. године помоћник мађарског министра иностраних послова Береи неформално је информисао Солдатића да се дешава да југословенска полиција прати људе који излазе из мађарског посланства и потом их легитимише и испитује зашто су ишли у посланство.³¹ Не тражећи објашњење, молио је да се са таквом праксом престане.

Без обзира на повремене ситне провокације са обе стране, дипломатски односи између Југославије и Мађарске су разменом посланика, попуњавањем представништава одговарајућим дипломатским особљем и успостављањем нормалне атмосфере и редовних контаката, током 1953. и 1954. године, доведени у нормално стање. Тиме су били испуњени основни предуслови за решавање многобројних спорних питања која су стајала на путу стварне нормализације југословенско-мађарских односа, који су у периоду од 1948. до 1953. били досегли своју најнижу тачку.

После Мађарске, друга „народнодемократска“ земља која је показала интерес за нормализацију дипломатских односа са Југославијом била је Бугарска. Званичан предлог о размени амбасадора са бугарске стране је упућен 24. августа 1953. године, приликом разговора југословенског отправника послова у Софији Раифа Диздаревића са бугарским министром иностраних послова Минчом Нејчевим. Бугарски министар је том приликом прво покренуо питање правилника за регулисање граничних инцидената, затим је вођен разговор о репатријацији групе од око 100 југословенских грађана, да би на крају разговора изнео и бугарски предлог да у Београд пошаљу свог амбасадора, Ангелова, за кога је одмах затражио и агреман.³² Бугарски предлог је наишао на подршку Београда, који је агреман за новог бугарског амбасадора дао 8. септембра.

Слично као у случају Мађарске, ни у Бугарској предлог о нормализацији дипломатских односа и њиховом подизању на ранг амбасадора није дошао „из ведра неба“ већ је неколико месеци уназад, пажљивим праћењем односа бугарских власти према југословенској амбасади и њеном особљу било могуће приметити извесно попуштање до тада јако израженог притиска које је послужило као „увод“ у пуну нормализацију и успостављање

³⁰ DAMSPS, PA, 1954, Mađarska, fasc. 51, dos. 13, Zabilješka o razgovoru poslanika D. Soldatića s dr. Šikom, pomoćnikom ministra inostranih poslova, Pov. br. 412993, 20. septembar 1954. godine.

³¹ DAMSPS, PA, 1954, Mađarska, fasc. 51, dos. 6, Zabilješka o razgovoru poslanika D. Soldatića sa A. Berei-em, Str. pov. br. 16/54, Pov. br. 45154, 13. april 1954. godine, str. 1.

³² DAMSPS, PA, 1954, Bugarska, fasc. 11, dos. 20, Bugarsko-jugoslovenski odnosi, bez broja, 1953–1954. godina, str. 1.

више-мање нормалних услова рада дипломата са обе стране. У почетку, над југословенским дипломатама у Софији спровођена је систематска полицијска пратња, биле су честе провокације телефоном а позиви за свечаности, пријеме и коктели које је организовала било Бугарска било нека друга земља „народне демократије“ нису стизали на адресу Југословенске амбаскаде. Међутим, током маја, неуобичајено за дотадашњи начин опхођења према Југословенској амбаскади, Бугари су у недељу (када МИП не ради) пристали да издају транзитну визу за југословенског дипломату из Букурешта а нешто касније дозволили Раифу Диздаревићу посету Рилском манастиру иако је и тај манастир и читав пут до њега спадао у забрањену зону.³³ Ова два примера благонаклоног односа бугарских власти према Југословенској амбаскади протумачена су са њихове стране као „мало попуштање“.³⁴

Нови импулс даљем попуштању стега око Југословенске амбаскаде у Софији дало је саопштење о одлуци СССР-а да у Београд пошаље свог амбасадора. Међутим, ова одлука се није одразила само на положај југословенских дипломата у Софији већ је, према сазнањима тамошње амбаскаде изазвала и живе коментаре у круговима Бугарске комунистичке партије. Оно што је свима било упадљиво била је чињеница да је у чланку о постављењу новог совјетског амбасадора у Београду званични орган БКП *Работническо дело*, по први пут после 1948. године, Југославију назвао њеним званичним именом „Федеративна Народна Република Југославија“.³⁵ Такође је запажено и то да је Совјетски Савез тај који први поставља свог амбасадора а не Југославија, што је додатно охрабривало део чланства БКП које је прижељкивало нормализацију односа са Југославијом. Са друге стране, поменута вест је код неких у Бугарској изазивала и забуну, пре свега у новинарским круговима и у редовима југословенских политичких емиграната „информбиороваца“, који су били затечени таквим развојем догађаја.³⁶

На живот и рад Југословенске амбаскаде у Софији тај догађај се одразио у виду даљег попуштања полицијске пратње и веће слободе кретања по Бугарској. До краја јуна, бугарске власти су Раифу Диздаревићу дозволиле одлазак аутомобилом у Турску и одредиле му маршруту кретања до тамо кроз саму забрањену зону, иако је постојала могућност да му се одреди заобилазни пут.³⁷ Полицијска пратња је у току јуна 1953. постала веома

³³ DAMSPS, PA, 1953, Bugarska, fasc. 11, dos. 6, Izveštaj ambasade FNRJ u Sofiji DSIP-u u Beogradu, Str. pov. br 5, Pov. br. 46647, Sofija, 19. maj 1953. godine, str. 9.

³⁴ Isto.

³⁵ DAMSPS, PA, 1953, Bugarska, fasc. 11, dos. 6, Izveštaj ambasade FNRJ u Sofiji DSIP-u u Beogradu, Str. pov. br. 7, Pov. br. 48969, Sofija, 1. jul 1953. godine, str. 5.

³⁶ Isto.

³⁷ Isto, str. 10.

опрезна са изразитим настојањем бугарских агената да не буду примећени. Тако су Диздаревића на његовом путу до бугарско-турске границе пратили изузетно опрезно а у повратку, пак, отворено и грубо, вероватно зато што се Диздаревић на путу ка Турској често заустављао и разговарао са локалним становништвом.³⁸ То је указивало на својеврсну бугарску тактику „топло-хладно“ па су југословенске дипломате у Софији тражиле одобрење да повремено, као и чланови осталих дипломатских мисија, могу да одлазе на купање у Банке. Бугари су на то одговорили да се по том питању повремено могу направити неки изузеци, али уз претходно тражење дозволе путем писане ноте. Из тога је било јасно да бугарске власти још нису биле спремне да Југословене у потпуности третирају као и друге, па макар и западне дипломате у Софији.³⁹

До значајнијих промена у дотадашњем односу Бугара према Амбасади Југославије дошло је током августа 1953. године. Сва посебна ограничења слободе кретања која су важила само за особље ове амбасаде укинута су 20. августа чиме су југословенске дипломате у потпуности изједначене са својим колегама из западних земаља. Забрањене зоне су укинуте, са изузетком пограничног појаса од 20 до 50 км према Југославији, Грчкој, Туркој и Црном мору (осим Варне и Бургаса) па је шеф представништва имао право да се свуда креће без најаве а остало дипломатско и техничко особље уз најаву 24 односно 48 сати раније.⁴⁰ После ове мере уследио је бугарски предлог да у Београд пошаљу новог амбасадора (избором који је пао на Ангелова били су, иначе, веома задовољни у Београду) а истовремено и предлог за израду правилника о раду пограничних комисија, чиме је требало да се регулише несносно стање на граници.⁴¹ Супротно дотадашњој пракси, представници Југословенске амбасаде позвани су на свечану академију поводом бугарског националног празника 9. септембра, затим су добили место на свечаној трибини и позивницу за пријем који је тим поводом организовао Влко Червенков. Тих дана је и полицијска пратња постала сасвим коректна, готово не приметна. Међутим, по питању односа Бугара према југословенским грађанима, које су у Амбасади у Софији сматрали кључним за рад представништва, није било никакве промене а према утисцима из последњег разговора Диздаревића са бугарским министром Нејчевим, није је требало ни очекивати у скорије време.⁴² Такав однос према бугарској

³⁸ *Isto.*

³⁹ *Isto.*

⁴⁰ DAMSPS, PA, 1954, Bugarska, fasc. 11, dos. 20, Bugarsko-jugoslovenski odnosi, bez broja, 1953–1954. godina, str. 1.

⁴¹ DAMSPS, PA, 1953, Bugarska, fasc. 11, dos. 6, Izveštaj ambasade FNRJ u Sofiji DSIP-u u Beogradu, Str. pov. br. 10, Pov. br. 412829, Sofija, 17. septembar 1953. godine, odeljak „Spoljna politika“, str. 2.

⁴² *Isto.*

страни наводио је на закључак да они смерају да убудуће дају много већи публицитет попуштању према особљу Југословенске амбасаде него што ће заиста попустити у битним стварима.⁴³ Врло брзо, такво предвиђање се испоставило као сасвим тачно.

Средином септембра уследило је неколико ситних провокација на рачун југословенских дипломата, почев од увредљивог писања о Титу у сатиричном листу *Панагал* па до отвореног вређања у контактима Југословена са једним службеником специјалне месаре за дипломатски кор и једног полицајца. После југословенског протеста, изазивачко понашање полицајца се поновило па је уследио нови протест након кога су, уз извињење бугарског протокола, поменути службеник и полицајац „уклоњени“.⁴⁴ Са друге стране, биро за услуге бугарског МИП-а био је веома предусретљив и на тражење Југословенске амбасаде доделио јој одличан стан и то уз кирију која није била виша од дотадашње а особље Амбасаде је позивано на фудбалске утакмице и позоришне представе. Полицијска пратња могла се често приметити иако је постала веома опрезна, нарочито ако би из Амбасаде Бугарима било стављено до знања да су је приметили.⁴⁵

После низа уступака и сигнала попуштања бугарска страна је очекивала контрамере Југославије. Пре свега, очекивали су да у Софију ускоро стигне југословенски амбасадор, иако до средине октобра за њега још није затражан ни агреман. Чини се да је то изазивало нервозу код Бугара, који су у то време почели да се распитују за разлоге неактивности по том питању. Најдаље је у томе отишао директор бироа за услуге страним дипломатима Таков који је такво питање поставио готово отворено.⁴⁶ Вероватно подстакнута и оваквим информацијама, влада у Београду није више одуговлачила и 26. октобра затражила је агреман за Миту Миљковића а Бугари су своју сагласност дали у рекордном року од само четири дана, 30. октобра 1953. године.⁴⁷ Убрзо, за Београд је отпутовао нови бугарски амбасадор Ангелов и средином новембра већ обавио прве протоколарне разговоре у ДСИП-у.⁴⁸

Размена амбасадора дала је нови импулс нормализацији свеукупних односа двеју земаља, која је током новембра 1953. године, на бугарску

⁴³ DAMSPS, PA, 1953, Bugarska, fasc. 12, dos, 6, Zapisnik sa radnog sastanka Ambasade održanog 30. avgusta 1953. godine, Pov. br. 412807, Sofija, 17. septembar 1953. godine, str. 2.

⁴⁴ DAMSPS, PA, 1953, Bugarska, fasc. 11, dos. 6, Izveštaj ambasade FNRJ u Sofiji DSIP-u u Beogradu, Str. pov. br. 11, Pov. br. 414125, Sofija, 15. oktobar 1953. godine, str. 5.

⁴⁵ *Isto*, str. 6.

⁴⁶ *Isto*, str. 6–7.

⁴⁷ DAMSPS, PA, 1954, Bugarska, fasc. 11, dos. 20, Zabeleška o odnosima sa Bugarskom, bez broja, 1954. godina, str. 1.

⁴⁸ AJBT, KPR, I–5–b, Bugarska, Zabeleška o razgovoru između državnog potsekretara druga B. Crnobrnje i bugarskog ambasadora g. Angelova, 14. novembar 1953. godine.

иницијативу, напустила формалне оквире (размена амбасадора, позивање на приредбе и пријеме, ситне услуге и сл.) и почела да поприма обресе суштинске нормализације. У то време бугарска страна је учинила неколико уступака по захтевима Југословенске амбасаде који су постојали од раније, па чак и без посебног захтева. То се пре свега односило на повратак неколико југословенских држављана (између осталог и троје малолетне деце) и на пристанак Бугарске да отпочну разговори представника југословенских и бугарских железница о нормализацији саобраћаја.⁴⁹ Међутим, иако је, нарочито почетком 1954. године, дошло до новог напретка у нормализацији односа, режим полицијског надзора над Југословенском амбасадом није у потпуности укинут а дискриминаторски став према југословенским држављанима у Бугарској (нарочито стални покушаји да им се наметне прихватање бугарског држављанства) није битније промењен.⁵⁰

Све до јесени 1954. полицијски режим пратње и надзора над особљем Југословенске амбасаде био је знатно ублажен али не и укинут. Стражари испред Амбасаде отворено су контролисали шта се догађа у дворишту а стан југословенског отправника послова Диздаревића био је такође под присмотром. У станове изнад и око његовог били су „усељени“ агенти бугарске службе безбедности (ДС) а у самом стану Диздаревић је по повратку са одмора пронашао читаву инсталацију за прислушкивање, додуше без микрофона.⁵¹ На овакву „праксу“ бугарских власти упозорен је и нови југословенски амбасадор Миљковић, коме је, по доласку у Софију, турски посланик поверио да због сличних проблема њихово посланство два пута годишње посећују двојица инжењера који детаљно прегладају зграду и телефонске инсталације не би ли открили евентуалне уређаје за прислушкивање.⁵²

Питање надзора и ометања нормалног рада Југословенске амбасаде покретано је више пута током 1954. године, између осталог и у разговорима амбасадора Миљковића са бугарским министром Нејчевим 16. јануара и са његовим замеником Љубеном Герасимовим 16. фебруара исте године. У оба случаја бугарски званичници су обећавали да ће са том праксом престати.⁵³

⁴⁹ DAMSPS, PA, 1953, Bugarska, fasc. 11, dos. 6, Izveštaj ambasade FNRJ u Sofiji DSIP-u u Beogradu, Str. pov. br. 13, Pov. br. 416112, Sofija, 26. novembar 1953. godine, str. 1.

⁵⁰ *Isto.*

⁵¹ DAMSPS, PA, 1953, Bugarska, fasc. 13, dos. 5, Telegram ambasade FNRJ u Sofiji br. 375, Pov. br. 414960, 26. oktobar 1953. godine.

⁵² DAMSPS, PA; 1953, Bugarska, fasc. 13, dos. 6, Zabeleška o razgovorima Mite Miljkovića sa turskim poslanikom u Sofiji Kemalom Kavuumom 16. i 22. decembra 1953. godine, Pov. br. 417274, str. 1; Mita Miljković, *Burne diplomatske godine. Iz sofijskog dnevnika 1953–1956*, Beograd, 1995, str. 52.

⁵³ DAMSPS, PA, 1954, Bugarska, fasc. 11, dos. 20, Bugarsko-jugoslovenski odnosi, bez broja, 1953–1954. godina, str. 2; M. Miljković, *n. d.*, str. 72 i 80.

Упркос томе, праћење је настављено а чланови југословенске делегације која је у Софији боравила на преговорима о начињу утврђивања и испитивања граничних инцидената били су праћени и изложени провокацијама.⁵⁴ Протестујући због тога, током разговора са Нејчевим 10. марта, Миљковић је од њега добио признање да је бугарски МУП пратио и провоцирао чланове југословенске делегације али да то, наводно, није урађено по жељи бугарске владе и да ће зато они који су одговорни „добити своје“.⁵⁵

Амбасадор Миљковић је и 16. јуна морао да улаже званичан протест Герасимову због грубог праћења њега самог током путовања за Казанлик, претходног дана.⁵⁶ Тада је код места Клисура ауто у коме се налазио југословенски амбасадор и још двојица службеника зауставила наоружана полицијска патрола која их је задржала до доласка агената ДС-а. Ти агенти су потом тражили да им Миљковић преда фотоапарат и филм, што је он одбио, па су их агенти после петнаестак минута пустили да наставе пут.⁵⁷ Крајем истог месеца, у разговору са Нејчевим, он се поново жалио на поступке бугарског МУП-а према југословенским дипломатама. Том приликом Нејчев се правдао да за те поступке зна али да, наводно, и он и сам Червенков имају проблеме због МУП-а у коме неки људи имају „фикс идеје“ о томе како опстанак Бугарске зависи управо од њих па су стога склони да непријатеље виде и тамо где их нема.⁵⁸ Потом је додао и да се и он и Червенков залажу да „тога нестане једном за увек“.⁵⁹ После ове интервенције Миљковића, полицијска пратња је постајала све блажа и заиста сведена у најмање могуће оквире па углавном није више оптерећивала особље Југословенске амбасаде до те мере да би то изискивало потребу да се тим поводом нешто предузме.⁶⁰ Изузетак је представљао једино инцидент у вези са којим је Миљковић објашњење добио од Герасимова 3. новембра, а који се догодио у граду Русе. Југословенска и бугарска страна никако се нису слагале око праве верзије догађаја. Наиме, двојица службеника Југословенске амбасаде су путовала у Русе, где их је неочекивано физички напала група југословенских

⁵⁴ M. Miljković, *n. d.*, str. 80. i 84.

⁵⁵ *Isto*, str. 84.

⁵⁶ АЈБТ, КРР, I-3-a, СССР, к. 170, Poseta državno-partijske delegacije SSSR-a na čelu sa N. S. Hruščovom 26. 5. do 3. 6. 1955, Informativno-politički materijal, Dokumentacija uz temu „Normalizacija odnosa Jugoslavije sa SSSR-om i ostalim istočnoevropskim zemljama“, Prilog 15, str. 10.

⁵⁷ M. Miljković, *n. d.*, str. 111.

⁵⁸ DAMSPS, PA, 1954, Bugarska, fasc. 11, dos. 25, Zabeleška o razgovoru sa bugarskim ministrom inostranih poslova Minčom Neјčevim, Sofija, 29. jun 1954. godine, str. 5.

⁵⁹ *Isto*, str. 6.

⁶⁰ АЈБТ, КРР, I-3-a, СССР, к. 170, Poseta državno-partijske delegacije SSSR-a na čelu sa N. S. Hruščovom 26. 5. do 3. 6. 1955, Informativno-politički materijal, Dokumentacija uz temu „Normalizacija odnosa Jugoslavije sa SSSR-om i ostalim istočnoevropskim zemljama“, Prilog 15, str. 11.

емиграната - информбирооваца – који су оштетили и ауто амбасаде. Југословенска страна је оптуживала Бугаре да су унапред обавестили емигранте да ова двојица стижу у Русе, што Бугари нису хтели да признају. На крају, бугарске власти су признале да је њихова грешка што полиција на време није реаговала и заштитила дипломате али нису желели да признају да су они обавестили емигранте о њиховом доласку.⁶¹ Герасимов је уверавао Миљковића да је вероватније да су емигранти чули за њихов долазак од извесног Вучића, такође југословенског емигранта, са којим су се Ђорески и Карић из Југословенске амбасаде чули телефоном пред долазак у Русе.⁶²

Иако су сви бугарски званичници са којима је о полицијској пратњи и провокацијама разговарао амбасадор Миљковић обећавали престанак непримерене праксе, када је она заиста и престала, југословенске власти нису имале илузија да је у питању био резултат многобројних интервенција. Било им је сасвим јасно да престанак полицијске пратње, као и читав процес нормализације односа двеју земаља није резултат бугарске иницијативе већ директиве из Москве. Као кључни доказ послужила им је чињеница да је, после посете Софији потпредседника совјетске владе Сабурова поводом прославе 10. годишњице ослобођења Бугарске, дошло током септембра и октобра 1954. до нагле промене у држању бугарских руководиоца према југословенским представницима у Софији, из чега су извеле закључак да је Сабуров „донео нове директиве из Москве“.⁶³ Те „нове директиве“ нису се одразиле само на однос према дипломатама већ су покренуле и низ других крупних помака у процесу нормализације односа као што су нагли престанак антијугословенске пропаганде, укидање емигрантског листа *Напред*, почетак репатријације политичких емиграната, кооперативност по многим другим питањима и, први пут после 1948. године, пријем југословенског амбасадора код председника бугарске владе Влка Червенкова.⁶⁴

Посета Сабурова Софији означила је велику прекретницу у односима Југославије са суседним, са другим земљама „народне демократије“ и самим Совјетским Савезом и због тога што је она искориштена да се, преко југословенског амбасадора Мите Миљковића, Југославији и Титу пренесе порука да је ЦК КПСС написао једно писмо за њега и ЦК СКЈ у коме се износи жеља Совјета да се „ликвидирају“ спорови из прошлости и исправи неправда нанета Југославији.⁶⁵ Истом приликом Сабуров је Миљковића уверавао у искреност совјетске стране која жели да води отворену политику

⁶¹ DAMSPS, PA, 1954, Bugarska, fasc. 11, dos. 26, Telegram ambasade FNJR u Sofiji br. 27, Pov. br. 414445, 3. novembar 1954. godine, str. 1; M. Miljković, *n. d.*, str. 137–138.

⁶² *Isto*, str. 138.

⁶³ DAMSPS, PA, 1954, Bugarska, fasc. 11, dos. 29, Neki momenti iz odnosa Bugarske prema našoj zemlji, Pov. br. 17803, 6. novembar 1954. godine, str. 1.

⁶⁴ *Isto*, str. 1–2.

⁶⁵ M. Miljković, *n. d.*, str. 128.

према Југославији и при том прислањао обе руке на срце, што је за Миљковића био карактеристичан гест. Сабуров је, према Миљковићевим речима, чак пет пута поновио и подвукао њихову искреност и исто толико пута га замолио да о томе обавести Београд.⁶⁶ Очигледно је да се радило о ствари која је била за Совјете од изузетног значаја и која је, и у Београду, изазвала велику пажњу.

Према сведочењу Мите Миљковића, када га је 4. октобра примио Тито, који је већ био упознат са свиме, ипак је тражио да му Миљковић и лично исприча детаље разговора са Сабуровим.⁶⁷ Даље, Миљковић тврди да му је Јоже Вилфан, генерални секретар председника Тита, поверио да је, по пријему вести из Софије, од њега тражио да му више пута наглас прочита садржај забелешке и да је, сваки пут када би се дошло до дела у коме се говорило о специфичном гесту Сабурова, Тито тај гест имитирао.⁶⁸ Титова пажња била је разумљива јер је улог који је био у игри био велики. После годину и по дана опрезног приближавања Југославије и СССР-а понуда за нормализовање међупартијских односа стављала га је пред „или или“ избор: са једне стране није желео да одбије совјетску понуду а са друге стране страховао је од реакције Запада и кварења односа од којих је имао прилично много користи. Управо због таквих страховања у Београду су се трудили да пријем писма из Москве чувају у најстрожој тајности. Тако је Мита Миљковић од Петра Стамболића сазнао да су „другови из најужег руководства“ са садржајем писма ЦК КПСС-а упознати ван Београда, управо да се не би приметило да се било какав састанак одржава.⁶⁹

Пажња коју су у Београду посветили новом импулсу пуној нормализацији односа са СССР-ом била је оправдана и из још једног разлога: званични Београд је нормализацију односа са свим земљама Источне Европе, а нарочито са Мађарском и Бугарском, које су током 1953. и 1954. године предњачиле у томе у односу на остале, посматрао искључиво у контексту својих односа са Совјетским Савезом. Посматрајући тако ствари, у Београду се сматрало да чињеница да Мађарска и Бугарска предњаче у нормализацији односа са Југославијом ни у ком случају не може бити случајност, већ последица совјетске воље, односно израз одређене „улоге“ коју су ове две земље добиле да одиграју у склопу совјетске стратегије приближавања Југославији са крајњим циљем њеног повратка у лагер социјалистичких

⁶⁶ АЈБТ, КРР, I-5-b, СССР, Zabeleška o prijemu u sovjetskoj ambasadi u Sofiji 10. septembra 1954. godine, Strogo poverljivo, bez broja, str. 2-3. Interasantno je da u ovoj zabelešci Miljković ne pominje pismo o kome ga je obavestio Saburov dok u svojim memoarima iznosi da je Saburov odmah, bez okolišanja, ali uz istovetni opis njegovih gestova iskrenosti, prešao na stvar i obavestio ga o pismu CK KPSS-a.

⁶⁷ M. Miljković, *n. d.*, str. 130.

⁶⁸ *Isto.*

⁶⁹ *Isto*, str. 130-131.

земаља под совјетском доминацијом. Улога ове две државе посматрана је чак и шире од контекста повратка Југославије у лагер, тачније, у склопу совјетских намера према Балкану као јужном крилу општег фронта према СССР-у који би требало „неутрализовати“ а у чему је посебну улогу требало да одигра Бугарска.⁷⁰

Иако је Мађарска прва приступила нормализацији односа са Југославијом, у Београду су брзо уочили да се радило о формалној, површној нормализацији која није била лишена ни лицемерја будући да су се Мађари трудили да се ништа што предузимају ни у ком случају не одрази на унутарполитичком плану да се не би у питање довеле раније оцене о Југославији као капиталистичкој и фашистичкој земљи.⁷¹ Нагли заокрет Мађарске, за коју су у Југославији били свесни да јој је у прошлости била ненаклоњена или изразито непријатељски настројена, тумачен је у почетку тиме да све то што је она предузимала није опасно по њене интересе с обзиром на традиционалне несимпатије двеју народа и стога малу могућност утицаја из Југославије на „народне масе“ у Мађарској. Међутим, како је процес нормализације односа одмицао, постајало је јасно да су у позадини озбиљнији мотиви. Први од њих била је улога коју су Совјети наменили Мађарској у њиховој општој стратегији приступа Југославији после Стаљинове смрти, други је запажен у тежњи да се нормализација дипломатских односа са Југославијом што више истиче у јавности како би се створио привид враћања Југославије у совјетски лагер и тиме она као опасан идеолошки непријатељ дискредитује пред Западом, а трећи важан мотив препознат је у чињеници да је Мађарска била заинтересована за економску сарадњу (рудно богатство Југославије, транзит робе преко њене територије) не би ли превазишла штетне последице економске блокаде које су се окренуле против њених инспиратора.⁷² Овај трећи мотив изазивао је највеће интересовање власти у Београду јер је било чудно да је понуда за обнову трговинских односа прво дошла из Мађарске која је са Југославијом имала велика нерегулисана дуговања на име репарација и аранжмана из времена пре резолуције Информбироа. Стога су у Београду били готово сигурни да иза те понуде стоје Совјети, у чему их је утврдило и што је касније ту иницијативу преузела Бугарска чији је премијер Червенков, неоптерећен сличним нерегулисаним дуговањима, о њој могао да говори и јавно.⁷³

Искуство нормализације дипломатских односа са Бугарском, која је као и Мађарска током 1953. и 1954. године показивала највише агилности у

⁷⁰ DAMSPS, PA, 1954, Mađarska, fasc. 52, dos. 2, FNRJ–Mađarska, Pov. br. 18257, Beograd, 19. januar 1954. godine, str. 2.

⁷¹ *Isto*, str. 1.

⁷² *Isto*, str. 2.

⁷³ *Isto*.

томе, указивало је на тенденције сличне онима које су запажене у процесу нормализације односа са Мађарском. И власти у Софији биле су спремније да чине уступке на оним питањима која никако нису могла да се одразе на њихову унутрашњополитичку ситуацију као што су враћање залутале југословенске деце, репатријација појединих грађана или давање агремана за југословенског амбасадора у рекордном року од само четири дана (што иначе није било познато јавности у Бугарској). Са друге стране, по питању веће слободе деловања Југословенске амбасаде у Софији, веће слободе југословенским грађанима који су живели у Бугарској или ублажавања строгог режима одобравања путовања у Југославију бугарским грађанима (што је итекако могло да се примети у јавности) таква спремност није могла ни да се назре.⁷⁴ Ако узмемо у обзир и наглу промену бугарских власти према Југославији после посете потпредседника совјетске владе Сабурова у септембру 1954. године, слика „наступа“ Бугарске и Мађарске према Југославији постаје заокружена и јаснија и указује на факторе који су у ове две земље „народне демократије“ пресудно утицали на процес нормализације дипломатских а потом и других аспеката односа са суседном Југославијом.

Из свега произилази да су на поменути процес утицали и спољни и унутрашњи чиниоци. Ако говоримо о спољним чиниоцима, без сумње најзначајнији је био фактор утицаја из Москве, која је и иначе одређивала спољнополитичку „линију“ свих земаља „народне демократије“ па и Мађарске и Бугарске. Очигледно је да се ништа у процесу нормализације односа ових двеју земаља са Југославијом није дешавало а да претходно није било инспирасано из Москве или са њом усаглашено. Совјети су редовно давали импулсе за даљу нормализацију и стога се њихов утицај може сматрати правим покретачем побољшања односа Југославије и ових земаља.

Управо чињеница да су подстрек за нормализацију односа морали да дају Совјети и да она није наступила као израз жеље мађарских и бугарских власти, указује на један важан фактор који је спадао у ред унутрашњих а који је на нормализацију утицао успоравајући је. Реч је о чињеници да је у обе земље према Југославији постојао традиционални анимозитет и непријатељство, чега су у Београду, али и у Москви, били потпуно свесни. Отуда је и постојала стална потреба да Москва повремено „погура“ процес нормализације, који је заправо њој био потребнији него Мађарима или Бугарима којима је, чини се, ситуација настала после 1948. године, због унутрашњих разлога (кокетирање са национализмом), донекле и одговарала. Поред фактора традиционалне нетрпељивости према Југославији или неком од њених народа појединачно, на процес нормализације односа са суседном Југославијом негативно је утицала и чињеница да су и пре и после

⁷⁴ DAMSPS, PA, 1953, Bugarska, fasc. 11, dos. 6, Izveštaj ambasade FNRJ u Sofiji DSIP-u u Beogradu, Str. pov. br. 13, Pov. br. 416112, Sofija, 26. novembar 1953. godine, str. 3.

Стаљинове смрти (барем током 1953. и 1954. године) и у Мађарској и у Бугарској на власти били исти људи и иста партијска номенклатура. Њихови јавно изношени ставови у периоду после резолуције Информбироа из 1948, напади на Југославију и квалификације суседне државе као фашистичке и капиталистичке стављале су их у готово немогућу позицију да истовремено мењају своје ставове и политику према Југославији (на шта је неумољиво гонила Москва) а да при том не дезавуишу сами себе и не признају да су у било чему погрешили, што их је могло коштати одласка са власти. У питању је била крупна ствар јер би тако нешто повлачило за собом и питање идеолошке исправности њихових и ставова њихових партија, а то је задирало у саму суштину сукоба до кога је дошло 1948. године а за чије превазилажење је још увек било рано.

Постојање ових чинилаца који су некада деловали у супротним правцима доводило је до тога да је ток нормализације односа са Мађарском и Бугарском 1953. и 1954. попримао изразито флукутирајући и скоковити карактер, већ у зависности до које мере се испољавао неки од ових спољних или унутрашњих фактора. Сва противуречност спољних и унутрашњих чинилаца који су утицали на нормализацију односа између ових суседних држава јасно се испољавала и касније, када је на ред дошла нормализација партијских односа а која није била могућа пре посете Никите Хрушчова Београду 1955. и његовог јасног одређења о карактеру и одговорности за идеолошки а потом и међудржавни сукоб 1948. године.

Summary

Normalization of Yugoslavia's Diplomatic Relations with Hungary and Bulgaria 1953-1954

Key words: Yugoslavia, Hungary, Bulgaria, diplomatic relations, East European Countries, Soviet Union, Cold War

At the moment of Stalin's death Yugoslavia's relations with Hungary and Bulgaria were at their lowest. Changes which soon started in Moscow and which were increasingly visible, gave hope that these relations could be improved. Many signs of change of attitude toward Yugoslav diplomats were suggesting that. However, due to great dependence of Hungary and Bulgaria on USSR, it was only the Soviet proposal to appoint a new ambassador to Belgrade in June 1953 which decisively spurred a similar process to begin in the satellite countries, first of all in Hungary and Bulgaria. Hungary launched its initiative to improve

relations with Yugoslavia in August 1953 and the ambassadors were exchanged by the end of the year. It was soon followed by relaxing of police surveillance, greater freedom of movement of diplomats and toning down of anti-Yugoslav propaganda, which led to normal diplomatic communication between the two neighboring countries by the end of 1954. Bulgaria was the second country of „people’s democracy“ which asked for an agreement to send its ambassador to Belgrade in late August 1953. However, it lasted until September 1954 until every discrimination against Yugoslav diplomats in Sofia stopped after the visit of the Soviet prime minister Saburof there. This fortified the Yugoslav authorities in their belief that normalization of relations with Hungary and Bulgaria, at their own asking, was part of the general Soviet strategic approach aimed at bringing Yugoslavia eventually back into the Eastern block.